

Treoir do Dhaoine a Chaill Duine Muinteartha i rith Phaindéim COVID-19

COVID-19: Treoir do Dhaoine a Chaill Duine Muinteartha

Mar gheall ar phaindéim COVID-19, níl an dara rogha againn ach déileáil le cailleadh duine mhuinteartha ar bhealaí neamhghnácha. Díritear sa treoir seo ar an tréimhse idir bás duine agus adhlacadh nó créamadh an duine sin. Is é an aidhm atá leis an treoir comhairle a chur ar fáil maidir leis an méid is féidir le teaghlaigh, a bhfuil duine mhuinteartha leo tar éis bháis, a bheith ag súil leis nuair a bhíonn socruithe sochraide á ndéanamh acu. Tugtar cuntas ann go háirithe ar na hathruithe riachtanacha ar dheasghnátha agus ar phróisis bhunúsacha agus sheanbhunaithe a bhaineann le hómós a léiriú do dhuine mhuinteartha atá tar éis bháis i rith phaindéim COVID-19.

A bhuíochas le tiomantas, íobairt agus dlúthpháirtíocht ollmhór mhuintir na hÉireann, tá teorainn curtha againn ar thionchar an ghalair agus tá saol daoine tugtha slán againn. Ach tá an víreas inár measc go fóill agus cruthaíonn sé baol nach beag go fóill – agus caithfidh leanúint de bheith airdeallach.

Leagtar amach sa treoir seo na bearta ar gá meas a léiriú orthu i rith sochraidí i rith na céime seo den ghalar in Éirinn.

Bíonn daoine trína chéile agus suaite nuair a fhaigheann duine mhuinteartha leo bás. Cé go mbíonn tacaíocht iomlán ar fáil i rith na n-amanna siúd ag daoine ón gcreideamh, ón bpobal agus ón teaghlach, ní bhíonn sé éasca déileáil lena leithéid. Ar an drochuair, is deacra fós atá sé, fiú, i rith phaindéim COVID-19. Leagann go leor de na traidisiúin reiligiúnacha, chultúrtha agus theaghlaigh béim mhór ar dheasghnáth sochraide. Tá srian curtha leo seo mar gheall ar na bearta sláinte poiblí atá i bhfeidhm.

Baineann deacrachtaí leis na srianta seo ar fad. Níor cheart go gciallódh na srianta seo, áfach, nach féidir le daoine a bheith faoi bhrón, nó cuimhní nó scéalta faoi dhaoine mhuinteartha leo a roinnt lena chéile. Ceann de mhórdhúshlán an tsaoil é déileáil le bás duine mhuinteartha leat. Beidh an tacaíocht mhothúchánach chéanna agus an grá céanna ag teastáil ó dhaoine atá ag déileáil le bás duine mhuinteartha leo anois díreach mar a bheadh de ghnáth - agus go deimhin, b'fhéidir go mbeidh níos mó tacaíochta agus grá ag teastáil anois ná riamh. Ba cheart go mbeadh daoine sásta cabhrú lena chéile. Faire amach dá chéile fiú má tá cosc ar an teagmháil phearsanta, agus ceangal a dhéanamh trí na cainéil chumarsáide éagsúla atá ar fáil dúinn, mura féidir le daoine bualadh lena chéile agus a gcomhbhrón a dhéanamh le clann agus cairde mar is nós linn.

Tiocfaidh deireadh leis an bpaindéim seo le himeacht ama. Fillfidh an saol ar an ngnáthshaol, le himeacht ama. Agus nuair a fhillfidh, beidh neart deiseanna againn teacht le chéile chun na daoine mhuinteartha linn atá cailte a thabhairt chun cuimhne, searmanais chuimhneacháin bhreise a eagrú, agus ómós a léiriú i measc ár dteaghlach, ár bpobal, agus lenár gcairde, dóibh siúd a cailleadh i rith na tréimhse eisceachtúla seo. Go dtí sin, níl an dara rogha againn ach leanúint le slán a fhágáil le daoine mhuinteartha linn ar bhealach atá difriúil, deacair agus míshásúil, ar go leor bealaí, ach riachtanach ag an am céanna.

COVID-19 agus ár nDobhrón

Tá COVID-19 tar éis dul i bhfeidhm ar beagnach gach gné de shaol gach duine in Éireann.

Chomh maith leis sin, tá COVID-19 ag dul i bhfeidhm ar conas a dhéileáimid, mar shochaí, mar phobal, agus mar theaghlach, le bás duine muinteartha i rith na tréimhse ó bhás an duine sin go dtí an uair a ndéantar an duine sin a adhlacadh nó a chréamadh.

I rith na paindéime reatha, tá cosc ar chuid de na searmanais, traidisiúin agus deasghnátha bunúsacha a bhaineann le próiseas an bhróin in Éirinn, ar foinse compoird agus sóláis iad de ghnáth.

Tá socruithe a bhí á ndéanamh go príobháideach idir teaghlaigh, adhlacóirí agus ceannairí Creidimh agus deasghnátha a reáchtáilann searmanais do dhaoine atá tar éis bháis, á n-athrú go leanúnach mar gheall ar chúinsí nach bhfacthas a leithéid riamh roimhe seo.

I dteannta leis an scaradh sóisialta agus leis na ceanglais a bhaineann le haghaidhchlúdaigh a chaitheamh, áirítear i measc na bpríomhshrianta:

- básanna mar thoradh ar COVID-19 a thuirisciú don Chróinéir Ceantair
- tá srianta ann freisin maidir le rochtain ar an gcorp i ndiaidh an bháis

Ina theannta sin, tá srianta bunaithe maidir le freastal ar sheirbhísí sochraide agus ócáidí sóisialta gaolmhara.

Tá na srianta beachta a bhaineann le tinreamh ag sochraidí sonraithe in “Teacht Aniar agus Téarnamh 2020-2021: Plean maidir le Maireachtáil le COVID-19” an Rialtais. Ag brath ar leitheadúlacht athraitheach an ghalair agus nádúr fhreagairt na sláinte poiblí, d’fhéadfaí srianta a mhaolú nó a ghéarú de réir an chreata leibhéal 5 atá sonraithe sa phlean. D’fhéadfadh go mbeadh réigiúin agus contaetha difriúla ag leibhéal difriúil i gcomparáid leis an leibhéal náisiúnta, ag brath ar fhorleithne an viris sa réigiún nó sa chontae sin. Tá faisnéis cothrom le dáta le fáil ar www.gov.ie.

		An Creat Náisiúnta maidir le maireachtáil le COVID-19				
		Ráta an-íseal d'ionfhabhtaithe COVID-19 Uimhir R Íseal			Ráta an-ard d'ionfhabhtaithe COVID-19 Uimhir R Ard	
	Leibhéal 1	Leibhéal 2	Leibhéal 3	Leibhéal 4	Leibhéal 5	
Teacht le chéile Sóisialta agus Teaghlaigh	 Uasmhéid: 10 as 3 theaghlach eile	 Uasmhéid: 6 as 3 theaghlach eile	 Uasmhéid: 6 as 1 theaghlach eile	 Ní cheadaítear cuairteoirí	 Ní cheadaítear cuairteoirí	
Seirbhísí Eaglasta	 50 (nó foghrúpaí de 50)	 50 (nó foghrúpaí de 50)	 Eagrófar seirbhísí ar line	 Eagrófar seirbhísí ar line	 Eagrófar seirbhísí ar line	
			Sochraidí 25	Sochraidí 25	Sochraidí 10	

Bás a fhógairt, ról an Chróinéara agus scrúduithe iarbháis

Tá próiseas foirmiúil bunaithe maidir le bás. Cuid den phróiseas sin é go mbeadh bás á fhógairt ag dochtúir, go mbeadh fógra á chur chuig an gCróinéir Ceantair sa chás go bhfuil bás le tuairisciú, go n-eisíonn dochtúir teastas báis, agus go gcláraítear an bás le Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte (FSS). Ó tharla brú ar leith a bheith ar ghairmithe leighis faoi láthair, tá soláthar á dhéanamh ionas gur féidir le daoine cáilithe eile, altraí nó paraimhíochaineoirí cláraithe ina measc, bás a fhógairt.

Sa chás go bhfuil bás duine le tuairisciú don chróinéir, is gnách gurb é an liachleachtóir (dochtúir nó altra), paraimhíochaineoir, adhlacóir, an duine atá i gceannas ar mharbhlann nó áititheoir an áitribh a raibh an duine marbh ina c(h)ónaí ann ar uair a b(h)áis nó an Garda Síochána, a dhéanfaidh é seo. Sna cásanna seo, is faoin gcróinéir atá sé cead a thabhairt an corp a chur ar fáil don adhlacóir, bunaithe ar threoir ón teaghlach.

Má deimhníodh go raibh COVID-19 ar an duine marbh, tuairisceofar an bás don chróinéir ach ní bheidh gá le scrúdú iarbháis de ghnáth, mura dteastaíonn sé le haghaidh cúiseanna eile.

I gcásanna nuair nach léir gurbh é COVID-19 ba chúis le bás, d'fhéadfadh go mbeadh gá le tástáil COVID-19. I bhformhór na gcásanna, níor cheart go gcuirfeadh sé seo moill ar an bpróiseas agus ní bheidh sé riachtanach fanacht le haghaidh torthaí roimh leanúint ar aghaidh leis na socruithe sochraide.

Socruithe Sochraide

Go traidisiúnta, cuirtear tús leis an gcéad chéim den phróiseas sochraide nuair a bhailíonn an t-adhlacóir an corp agus nuair a ullmhaíonn sé an corp chun é a adhlacadh. Am príobháideach teaghlaigh a bhíonn ann seo go minic.

Maidir le duine a fhaigheann bás, nó a mheastar a fuair bás, mar gheall ar COVID-19, tá treoirlínte soiléire eisithe ag FSS maidir le conas ba cheart d'adhlacóirí aire a thabhairt do chorp agus a sláinte agus sábháilteacht féin a chosaint ag an am céanna. Cuireann an treoir seo comhairle níos ginearálta ar fáil freisin maidir le seirbhísí sochraide i rith na tréimhse seo. Tá an bhileog seo bunaithe ar an gcomhairle sin. Tá an treoir le fáil ar líne ag <https://www.hpsc.ie/a-z/respiratory/coronavirus/novelcoronavirus/guidance/>.

De bharr nádúr teagmhálach an víris, i ngach cás ina bhfuil amhras ann go bhféadfadh ionfhabhtú COVID-19 a bheith i gceist, d'fhéadfaí an corp a chur i mála corpáin sula gcuirtear i gcónra é.

Tá an t-adhlacóir freagrach as aire a thabhairt don duine marbh agus as na nósanna agus searmanais éagsúla ar fad a reáchtáiltear a éascú. Ag brath ar chreideamh an duine mhairbh, d'fhéadfadh go n-áireofaí i measc na nósanna agus searmanas sin balsamú, an corp a ní, an duine marbh a phógadh, an corp a bheith i gcónra oscailte sa bhaile, mar aon le nósanna eile a bhféadfadh tábhacht a bheith ag baint leo don teaghlach agus do dhaoine muinteartha. Mar gheall ar na rioscaí a bhaineann le paindéim COVID-19, áfach, tá srian curtha leis na nósanna seo de réir Threoir d'Adhlacóirí de chuid FSS, dá dtagraítear thuas. Ba cheart a thabhairt faoi deara go bhféadfaí treoirlínte an FSS a nuashonrú agus go bhfuil siad faoi réir athrú le himeacht ama.

Go hiondúil, bíonn an duine marbh sa teach tórraimh go dtí go mbíonn an searmanas adhlactha ar siúl. Más gá, áfach, cuirfeadh áiseanna sealadacha breise marbhlainne ar fáil. Cuirfeadh suíomh an duine mhairbh in iúl d'ionadaithe an duine mhairbh.

Searmanas na Sochraide

D'fhonn a chinntiú go bhfuil teaghlaigh agus daoine muinteartha, adhlacóirí, an chléir agus daoine eile a bhíonn i mbun seirbhísí agus oibríthe eile á gcosaint, tá roinnt srianta curtha i bhfeidhm. Soláthróidh ionadaithe pobail chreidimh agus grúpaí cultúrtha treoir dá bpobail féin maidir le conas ba cheart dóibh socruithe sochraide athbhreithnithe a eagrú. Cuirfear na srianta atá le cur i bhfeidhm san áireamh.

Seo a leanas roinnt de na príomhtheachtaireachtaí i dtreoir FSS atá le cur i bhfeidhm nuair atá sochraidí á n-eagrú i rith phaindéim COVID-19:

- Ba cheart don adhlacóir teagmháil dhíreach le haon duine muineartha atá aitheanta ag na húdaráis sláinte poiblí mar dhlúth-theagmhálaí de chuid an duine mhairbh a sheachaint. Is féidir an t-eolas cuí a fháil trí ghlaoch teileafóin a dhéanamh sula mbuailtear le daoine muineartha aonair.
- Ó tharla srian a bheith ar ghrúpaí móra daoine a bheith ag bailiú le chéile i láthair na huair agus an ceanglas atá ann maidir le scaradh sóisialta, ní cheadaítear tórraimh phoiblí agus ní cheadaítear ach oiread go mbeadh grúpaí daoine ag bailiú le chéile ag tithe tórraimh.

Níor cheart go mbeadh ach na daoine seo a leanas i láthair:

- aoine muinteartha an duine mhairbh
- garghaolta
- dlúthchairde
- D'fhéadfaí srianta eile, áfach, a chur i bhfeidhm maidir le líon na ndaoine a bhfuil cead acu freastal ar shochraidí in áiteanna iata níos lú. Ní mór cloí leis an scaradh sóisialta an t-am ar fad. Ag brath ar chúinsí áitiúla, d'fhéadfadh séipéil aonair nó ionaid eile ina réachtáiltear sochraidí srianta a chur i bhfeidhm i ndáil le líon na ndaoine.
- Ba cheart dóibh siúd ar mian leo a gcomhbhrón a chur in iúl úsáid a bhaint as na meáin shóisialta. Is féidir le roinnt daoine seasamh ar thaobh an bhóthair feadh bhealach na sochraide agus fad sóisialta 2 mhéadar á choimeád amach ó dhaoine eile, agus a bheith airdeallach ar shábháilteacht ar bhóithre agus gan bailiú le chéile i ngrúpaí roimh an tsochraid nó ina diaidh.
- Ba cheart do chainteoirí an chomhairle maidir le scaradh sóisialta a leanúint nuair atá siad ag taisteal chuig agus ó shochraid.
- Ó tharla gurb ócáid bhrónach atá i gceist le searmanas sochraide d'fhéadfadh gur nós do dhaoine barróga a thabhairt dá chéile, moltar go ndéanfadh caointeoirí iarracht ar leith aird a thabhairt ar an treoir maidir le scaradh sóisialta, áfach, go háirithe spás 2 mhéadar a fhágáil eatarthu féin agus daoine eile, sláinteachas lámh agus béasaíocht riospráide. Moltar aghaidhchlúdach a chaitheamh más cuí freisin.
- Chun caointeoirí agus foireann an adhlacóra a chosaint, moltar aghaidhchlúdaigh a chaitheamh, nuair is cuí.
- Níor cheart socruithe a fhógairt sna nuachtáin agus ar líne (is féidir fógra sochraide a fhoilsiú ach níor cheart na socruithe sochraide a fhógairt). Ach nuair a dhéanfar an tsochraid a shruthú go beo, ba cheart an t-eolas seo a chur san áireamh.

- Ba chóir stop a chur le hiompar cónra i rith na céime reatha seo. Ach nuair a dhéanfar an tsochraid a shruthú go beo, ba cheart an t-eolas seo a chur san áireamh.
- Is féidir le teaghlaigh na socruithe sochraide a thabhairt le fios go príobháideach dá ngaolta. D'fhéadfaí an fhoclaíocht seo a leanas a úsáid, mar shampla:

Reáchtálfar sochraid phríobháideach mar gheall ar an gcomhairle atá tugtha ag an Rialtas maidir le grúpaí daoine a bheith ag bailiú le chéile ag ócáidí poiblí. Dá mba rud é gur mhaith leat freastal ar an tsochraid, ach nach féidir leat mar gheall ar na srianta atá i bhfeidhm faoi láthair, is féidir leat teachtaireacht phearsanta a scríobh sa mhír faoi 'Teachtaireachtaí Comhbhróin'.

- Sna nuachtáin, is féidir teachtaireacht mórán mar an gcéanna a scríobh agus tagairt a dhéanamh do www.rip.ie nó do shuíomh gréasáin chuideachta an adhlacóra chun comhbhrón a dhéanamh leis an teaghlach.
- Níl sé inmholta leabhair chomhbhróin a úsáid agus moltar do dhaoine a gcomhbhrón a dhéanamh trí na meáin shóisialta, suíomhanna gréasáin ar líne, téacs nó litir.
- Ba cheart a chur in iúl don teaghlach gur féidir leo Searmanas Cuimhneacháin a reáchtáil amach anseo.
- Nuair is féidir, ba cheart do dhlúth-theagmhálaithe agus garghaolta an duine mhairbh a modh iompair féin a úsáid chun freastal ar an tsochraid.

Baineann an treoir seo le gach sochraid, lena n-áirítear daoine a raibh baint ag COVID-19 lena mbás agus daoine nach raibh baint ag COVID-19 lena mbás. Iarrtar ar theaghlaigh an duine mhairbh aird a thabhairt ar aon chomhairle nó ar aon srianta a d'fhéadfadh a bheith i bhfeidhm i rith na tréimhse dúshlánaí seo.

Cúnamh Airgeadais

D'fhéadfadh go mbeadh costais shuntasacha ag baint le sochraidí. Tá roinnt tacaíochtaí á gcur ar fáil ag an Roinn Gnóthaí Fostaíochta agus Coimirce Sóisialaí do dhaoine a bhféadfadh deacrachtaí airgeadais a bheith acu. D'fhéadfadh go mbeadh daoine a bhfuil duine muinteartha leo tar éis bháis agus a dteastaíonn cúnamh uathu chun íoc as costais áirithe a bhaineann leis an tsochraid i dteideal iarratas a dhéanamh ar Íocaíocht Riachtanas Eisceachtúil. Má theastaíonn tuilleadh eolais uait, féach ar <https://www.gov.ie/en/service/80b24c-exceptional-needs-payments-swa/>.

Cabhair/Acmhainní eile

Ní bhíonn sé éasca riamh déileáil le bás duine mhuinteartha. Baineann níos mó deacrachtaí fós le déileáil le bás duine mhuinteartha na laethanta eisceachtúla seo. Tá sé tábhachtach go mbeadh a fhios ag daoine go bhfuil cúnamh le fáil.

Cinnteoídh FSS go dtuigeann na Coistí Cúraim um Dheireadh Saoil, atá bunaithe laistigh de chóras ospidéal géarmhíochaine na hÉireann, na treoirlínte agus na hathruithe próisis a bhaineann le COVID-19. Déanfaidh siad é seo a bhainistiú mar chuid dá seirbhísí cúraim deireadh saoil agus méala.

Tá líne thacaíochta méala bunaithe ag FSS agus ag Foras Ospíse na hÉireann (Seirbhís náisiúnta saorghlao 1800 80 70 77). Tá an tseirbhís ar fáil Luan go hAoine idir 10am agus 1pm.

Tá FSS ag oibriú le raon leathan grúpaí creidimh agus daonnachacha chun ardán fíorúil a fhorbairt a sholáthróidh tacaíocht séiplíneachta d'othair in ospidéal agus i saoráidí poiblí.

Má theastaíonn cúnamh agus treoir uait maidir le déileáil le bás duine agus sochraid a phleanáil i rith na tréimhse eisceachtúla seo, tá eolas cabhrach le fáil anseo <https://hospicefoundation.ie/bereavement-2-2/covid19-care-and-inform/>.

Tá treoir maidir le bás a chlárú i rith phaindéim COVID-19, is cuma má bhaineann an bás le COVID-19 nó le cúiseanna eile, le fáil ar an suíomh gréasáin seo <https://www.gov.ie/en/service/49c66f-registering-a-death-in-ireland/>.

Tá liosta focal faoin gcoróinvíreas agus COVID-19 curtha i dtoll a chéile ag an Áisíneacht Náisiúnta Litearthachta d'Aosaigh (NALA) i mBéarla neamhchasta. Tá an liosta le fáil ag <https://www.nala.ie/covid-19-words-explained/>

Leagan 4.0 An 28 Meán Fómhair 2020 .

D'fhéadfaí an bhileog seo a leasú ó thráth go chéile.
Seiceáil www.gov.ie chun teacht ar an leagan is déanaí ar fáil.